

دیپلمات
های
ایران

کارنامه فعالیت‌های دیپلماتیک سیدحسین تقی‌زاده از پاریس تا لندن

اولین سخندگویی ایران در سازمان ملل

داوود دشتبانی

خبرنگار گروه دیپلماسی

سیدحسین تقی‌زاده‌ادیب، روزنامه‌نگار، ایران‌شناس، نویسنده، دیپلمات و سیاستمداری است که در همه کارهایی که وارد شد، طراز اول آن حرفه شد و به بالاترین رتبه آن دست یافت. تقی‌زاده گوینده جمله معروف «از فرق سر تا نوک پا باید غربی شویم» بود که به آن شهره شد اما بازگشتش از این اندیشه در پیرانه‌سر را کمتر کسی می‌داند یا آنان که می‌دانند نیز خود را به تهاجم می‌زنند. تقی‌زاده در طول عمر طولانی اش ده‌ها کتاب نوشت و تنها مقالاتش در نشریات مختلف که توسط انتشارات «نوس» منتشر شده، هجده جلد کتاب است. این مقالات بیانگر دانش و حکمت و اشراف او بر علوم مختلف است.

سیدحسین تقی‌زاده در عمر پرفرازونشیب خود تنها چند ماه از ۲۲ خرداد تا سوم مرداد ۱۳۰۵ در دولت مستوفی‌الممالک، وظیفه وزارت امور خارجه را برعهده داشت؛ هر چند رسماً آن را نپذیرفت و به ایران نیامد اما از آن مهمتر سفارتش در لندن در اعوان پایان جنگ جهانی دوم بود که اهمیت یافت؛ زمانی که او نخستین پرونده شکایت شورای امنیت سازمان ملل را با دعوی دولت ایران علیه اتحاد

اردوبادی، مکتب‌دار و امام جماعت مسجد حاج صفرعلی در محله خیابان تبریز بود. سیدحسین از چهارسالگی، تحصیل را نزد پدرش آغاز کرد و پس از آموختن علوم سنتی، در مدرسه مموریال تبریز با علوم جدید نیز آشنا شد. از حدود بیست سالگی، بر اثر آشنایی با نوشته‌های عبدالرحیم طالیوف و میرزا ملکم‌خان ناظم‌الدوله و نویسندگان تجددخواه روزنامه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور، مانند اختر، پرورش، ثریا، حبل‌المتین و حکمت، به افکار آزادی‌خواهانه، ضداستبدادی و تجددطلبانه تمایل یافت. سیدحسین تقی‌زاده از سال ۱۲۸۳ تا آبان ۱۲۸۴ خورشیدی، به سفر و دیدار و گفت‌وگو در قفقاز، عثمانی، لبنان، سوریه و مصر پرداخت و با برخی نویسندگان، روزنامه‌نگاران و فعالان سیاسی، از جمله حمیدبیگ شاه‌تختینسکی، جرجی زیدان، زین‌العابدین مراغه‌ای، جلیل محمدقلی‌زاده و همکاران اصلی نشریه‌های فارسی‌زبانی که در این شهرها منتشر می‌شد، مراد داشت. از سال ۱۲۸۴ خورشیدی، به تبریز بازگشت و با تجربه‌هایی که اندوخته بود به محافل پنهانی مبارزان تبریزی ضداستبداد پیوست. او پس از پیروزی آزادی‌خواهان و افتتاح دوره اول مجلس شورای ملی، به نمایندگی از سوی طبقه اصناف تبریز انتخاب شد. در آن تاریخ سیدحسین تقی‌زاده جوانی ۳۰ساله بود؛ از این لحاظ موقعی که در میان نمایندگان تبریز در جلسه مجلس حضور یافت «سیداحمد صراف» یکی از نمایندگان به کنایه گفت: «مگر در تبریز آدم فقط بود که این پسرک را به عدالت‌خانه فرستاده‌اند!». اما از همان آغاز کار مجلس، توجه‌ها را به خود جلب کرد و طرف مدت کوتاهی، رهبری جناح اقلیت تندرو مجلس موسوم به اجتماع‌یون عامیون را به دست گرفت که طرفدار تغییرات و اصلاحات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بود و انتقادهای تند از نظام استبدادی به عمل می‌آورد. توانایی‌هایی که تقی‌زاده در این دوره از خود بروز داد موجب شد تا در کنار بزرگانی چون جواد سعدالدوله و میرزا حسن خان مشیرالدوله (حسن پیرنیا) عضو هیئتی شود که از طرف مجلس، مأمور تدوین متمم قانون اساسی مشروطه شد. آن چه که بیش از همه تقی‌زاده را معروف کرد، خطابه‌هایی است که وی در مجلس ایراد کرد و تحسین بسیاری را برانگیخت: «مجلس ما خیلی ناقص است و بدتر آنکه در راه ترقی و تکمیل هم نیست؛ چه اگر دول و ملل عالم و ترقی و تنزل آنان را مقیاس قرار داده و تقسیماتی با درجات اعلی و دگات اسفل ثبت کنیم، چون از صفر بالا رویم پله‌پله از درجات ترقی ملل صعود کنیم، می‌رسیم به دول منظمه قانونی چون روس و عثمانی و چون از آن بالا رویم به دول مشروطه اتریش، آلمان و انگلیس و از آن بالاتر به دولت فرانسه، سوئیس و آمریکا می‌رسیم که رفته‌رفته نواقص کمتر می‌شود و اغلب اصلاح شده و در آن درجات اعلی باز می‌بینیم که نسبت به خودشان نواقصی دارند که پارلمنت‌های ایشان مشغول اصلاح آن هستند. ولی چون در عالم وهم از آن‌ها نیز بگذریم و دولتی فرض کنیم که نواقص هم در آن رفع شده باشد، بالجمله به حد کمال نوع بشری رسیده باشند؛ چون این دولت را معکوس کنیم، دولت و ملت ما خواهند شد؛ همان طور که از قلب مناره چاه پدید آید. چون این نواقص فوق‌العاده خود را دیدیم باید از راه ملت‌پرستی به رفع آن‌ها بکوشیم و به اصلاح آن‌ها همت بگماریم.»

در جریان به‌توب‌بستن مجلس و برقراری استبداد صغیر، محمدعلی‌شاه شخصاً دستور داد که تقی‌زاده را دستگیر کنند اما تقی‌زاده و گروهی دیگر که علی‌اکبر دهخدا هم از جمله آنان بودند، به سفارت بریتانیا در تهران پناهنده شدند و با وساطت سفارت بریتانیا، حکم تبعید تقی‌زاده و دهخدا و چند تن به خارج از کشور به مدت یک سال صادر شد. تقی‌زاده ابتدا به فرانسه و سپس به بریتانیا رفت. در آنجا با کمک ادوارد براون مدتی در کتابخانه دانشگاه کمبریج به کار فهرست‌برداری از کتاب‌های فارسی و عربی مشغول بود. با همکاری مؤثر و دوستانه ادوارد براون موفق شد که مسائل ایران را به صحنه افکار عمومی بریتانیا بکشاند. تشکیل «کمیته‌ی ایران»، مرکب از نمایندگان از مجلس بریتانیا، که با مشروطه‌خواهان مساعدت کردند، از ثمرات تلاش‌های او بود. تقی‌زاده چنان که در خاطرات خود گفته‌است، در اواخر سال ۱۲۸۷ خورشیدی در پی شدت گرفتن قیام مردم ضد محمدعلی‌شاه و استبداد، با ظاهر و نام مبتدل مخفیانه وارد ایران شد. پس از فتح تهران در تیرماه ۱۲۸۸ توسط مشروطه‌خواهان به تهران فراخوانده و عضو «هیئت‌مدیره موقتی» شد که تا تشکیل دولت جدید، اداره کشور را به دست گرفت. تقی‌زاده از مؤثرترین و فعال‌ترین اعضای این هیئت بود. در همان سال، در انتخابات دوره دوم مجلس شورای ملی، از تبریز به نمایندگی انتخاب شد. در مجلس دوم، رهبری فراکسیون دموکرات برعهده تقی‌زاده بود. اگر در مجلس یکم، به سبب نطق‌های ضداستبدادی‌اش مورد خشم محمدعلی‌شاه قرار گرفت، در مجلس دوم به سبب دفاع از مواضعی چون تفکیک دین از سیاست و لزوم عرفی شدن قوانین، مخالفت روحانیون را برانگیخت و مراجع مشروطه‌خواه نجف از جمله آخوندخراسانی و شیخ عبدالله مازندرانی درباره «فساد مسلک» دموکرات‌ها و رهبر آن تقی‌زاده فتوایی صادر کردند و در این حکم آمده بود: «او تبعیدش از مملکت ایران فوراً لازم و اندک مسامحه و تهاون حرام و دشمنی با صاحب شریعت (ع) است.»، در پی ترور

جماهیر شوروی در نخستین جلسه این شورا در لندن ثبت کرد. او یکی از مهمترین رجال سیاسی ایران از زمان پیروزی انقلاب مشروطه در سال ۱۲۸۵ تا زمان مرگش در سال ۱۳۴۸ بود. تقی‌زاده در تمامی این دوران طولانی در صدر ایستاد و هرگز سیاستمداری میانه‌حال نبود. در دوره اول مجلس شورای ملی از رهبری اجتماع‌یون عامیون آغاز کرد و در پایان عمر نیز عضو رئیس مجلس سنا بود. او هر چند به بددینی و تندروی و وابستگی به بیگانه متهم شده است اما خود می‌گوید: «من شخصاً به ایرانیت سربلند و شرافتمند هستم و از اینکه نسیم به عرب [پیامبر] می‌رسد افتخار دارم و اگر مرا عرب بخوانند دلگیر نمی‌شوم. از اینکه زبانم ترکی بوده و از ولایت ترکی‌زبانم نیز کمال خرسندی و عزت نفس دارم و اگر مرا ترک بگویند (نه به قصد طعن و بی‌په‌ره بودن از ایرانیت) آن را بر خود توهینی نمی‌پندارم... لکن البته هیچ چیزی پیش من عزیزتر از ایران نیست و من خود را شش‌داتگ و صددرصد ایرانی می‌دانم. به همان اندازه که کاوه و فریدون یا کوروش و داریوش ایرانی بودند، و راضی نیستم یک در هزار هم از ایرانیت خود را با چیز دیگری ولو شریف باشد مبادله کنم و ورد زبان من آن است که چو ایران مبادتن من مباد.»

از آغاز تا نمایندگی مجلس

سیدحسین تقی‌زاده ۵ مهر ۱۲۵۷ خورشیدی در خانواده‌ای روحانی در تبریز متولد شد. پدرش سیدتقی

آنچه در این ستون می‌خوانید، دیدگاه‌های رسانه‌های خارجی است که صرفاً جهت اطلاع‌رسانی منتشر می‌شود و این دیدگاه‌ها موضع روزنامه «هم‌میهن» نیست.

RS

اختلاف نظر در شیوه نگاه به اسرائیل، ایران و حوثی‌ها

همانطور که ایالات‌متحده بیش از پیش در یک تنش تازه در خاورمیانه فرو می‌رود، نزدیک‌ترین متحدانش در اتحادیه اروپا و ناتو دچار اختلاف شده‌اند. این تقسیم‌بندی‌ها نشان‌دهنده شکست طولانی مدت کشورهای عضو و نهادهای اتحادیه اروپا در اتخاذ یک موضع واحد درباره خاورمیانه است. هنگامی که ایالات متحده خواستار تشکیل ائتلاف بین‌المللی برای توقف حملات شبه‌نظامیان حوثی به کشتی‌های بین‌المللی در دریای سرخ شد، تنها چند کشور اروپایی نظیر انگلیس، آلمان، هلند، بلژیک، دانمارک و ایتالیا، بیانه مشترک را امضا کردند. از آن گروه اولیه، تنها بریتانیا، دانمارک، هلند و یونان به‌عنوان گروه اروپایی به «عملیات نگهبان راه» ملحق شدند. برخی دیگر مانند فرانسه، در عین محکوم کردن حملات حوثی‌ها، ترجیح می‌دهند یک عملیات خودمختار به رهبری اروپا انجام شود. برخی دیگر، مانند اسپانیا، نسبت به هرگونه دخالت در هرگونه اقدام بر ضد حوثی‌ها تردید داشتند. تاکنون، بریتانیا تنها نیروی دریایی بوده است که به‌عنوان بخشی از عملیات تحت رهبری ایالات متحده، در حملات واقعی علیه حوثی‌ها شرکت کند. در همین حال، وزرای دفاع اتحادیه اروپا با راه‌اندازی عملیات Aspides به رهبری اتحادیه اروپا موافقت کردند تا به تضمین کشتیرانی و ایمنی ترافیک تجاری کمک کنند. تأمین آزادی کشتیرانی امری حیاتی تلقی می‌شود، زیرا تقریباً ۴۰ درصد تجارت اتحادیه اروپا با کشورهای آسیایی و خاورمیانه از دریای سرخ می‌گذرد اما دستورالعمل دقیق و قوانین تعامل برای این مأموریت نامشخص است. قرار است وزرای خارجه اتحادیه اروپا در نشست ۱۹ فوریه خود در مورد این مسائل تصمیم‌گیری کنند. با این حال، جوزپ بورل، نماینده عالی اتحادیه اروپا در سیاست خارجی، هر اقدامی فراتر از اقدامات دفاعی برای محافظت از کشتی‌ها و رهگیری حملات حوثی‌ها، از جمله حمله به آنها را رد کرده است. قرار نیست اتحادیه اروپا در حملات تحت رهبری ایالات متحده و بریتانیا علیه حوثی‌ها یا انجام حملات تهاجمی مشارکت کند. با این حال، هنگامی که عملیات اتحادیه اروپا آغاز شود، تمایز بین نیروها ممکن است ابهام‌آمیز باشد. محمدعلی الحوثی، یکی از رهبران ارشد حوثی‌ها، در مصاحبه با روزنامه ایتالیایی La Repubblica، اعلام کرد که اگر ایتالیا در حملات علیه این گروه شرکت کند، «به هدف حوثی‌ها تبدیل خواهد شد». این امر واکنش سریع آنتونیو تاجانی، وزیر امور خارجه ایتالیا را در پی داشت. او تأکید کرد که رم «از تهدیدات حوثی‌ها مرعوب نخواهد شد.» با این حال، او مراقب بود که بر ماهیت دفاعی مأموریت برنامه‌ریزی شده تأکید کند. قابل توجه است که نه ایتالیا و نه اتحادیه اروپا از روش ولشنگتن در تعیین حوثی‌ها به‌عنوان یک سازمان تروریستی پیروی نکرده‌اند. واکنش‌ها به حملات ایالات متحده علیه متحدان ایران در سوریه و عراق تصویری مشابه را ارائه می‌دهد. بورل این حملات را «اثر دومینو» ناشی از جنگ اسرائیل و حماس ارزیابی کرد. وی تأکید کرد که «همه باید تلاش کنند تا از انفجاری شدن وضعیت جلوگیری کنند. بریتانیا، به‌طور قابل پیش‌بینی، از «حق ولشنگتن برای پاسخ به حملات» حمایت کرد و در عین حال «فعالیت بی‌ثبات‌کننده ایران در سراسر منطقه» را محکوم کرد. از لفاظی‌ها که بگذریم، تاکنون هیچ نشانه‌ای مبنی بر آمادگی اتحادیه اروپا برای پیوستن به درگیری ایالات متحده با نیروهای تحت حمایت ایران در سوریه و عراق، چه از طریق نظامی و چه از طریق حمایت دیپلماتیک، وجود ندارد. دلایل خوبی پشت چنین خویشتنداری‌ای وجود دارد: ماهیت نامشخص اقدامات ایالات متحده، خطرات درگیری مستقیم ایالات متحده و ایران را افزایش می‌دهد. این وضعیت به نوبه خود می‌تواند ایران را تشویق کند تا برای دستیابی به سلاح هسته‌ای به‌عنوان یک عامل بازدارنده نهایی، حرکت تهاجمی داشته باشد، زیرا این کشور در حال حاضر به شکل واقعی «یک کشور در آستانه گریز هسته‌ای» است. چنین اقدامی چشم‌انداز توافق هسته‌ای با ایران را برای همیشه از بین می‌برد. این سیاستی است که هنوز توسط اتحادیه اروپا ترویج می‌شود. در واقع، اواسط ژانویه، نزدیکه مورا، مدیر سیاسی سرویس اقدام خارجی اروپا، پرونده هسته‌ای را با باقری کنی، مذاکره‌کننده ارشد ایران در مجمع جهانی اقتصاد در داووس بررسی کرد. بنابراین منصفانه است که انتظار داشته باشیم اتحادیه اروپا و کشورهای عضو آن همچنان دچار اختلاف باشند و تنها بر سر مخرج مشترک کمتر توافق کنند و ظرفیت خود را برای ایفای نقش به‌عنوان بازنگران مرتبط در خاورمیانه کاهش دهند.